

ОХРИД И СКОПЈЕ МАКЕДОНСКИ ТУРИСТИЧКИ РИВАЛИ

Никола В. Димитров¹

¹Факултет за туризам и бизнис логистика - Институција, nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

Апстракт

Туризмот во Охрид и Скопје се практикува еден век. Во трудот се истражуваат Охрид и Скопје два македонски града кои туристички се најразвиени. Главна цел е компаративна анализа на туризмот во двете најпосетени македонски туристички дестинации. Целта е согледување на туристичките сличности, разлики и потенцијали.

Во анализите сублимирано изнесени се повеќе карактеристики на туризмот во Охрид и Скопје. Прв сегмент во анализата е појавата на туризмот низ периоди. Втор сегмент се главните туристички мотивски фактори: атрактивни (природни и антропогени), рецептивни (сместувачки и угостителски капацитети) и комуникативни (сообраќајни и други објекти). Трет сегмент е анализа на туристичките движења: број на туристи, ноќевања и просечен престој.

На крајот се презентирани заклучни согледувања и препораки за туризмот во Охрид и Скопје. Текстуралниот дел е поткрепен со неколку табели и графикони. Ракописот е концепиран врз основа на литература и статистички податоци.

Клучни зборови: Охрид, Скопје, Македонија, туризам, атрактивности

ВОВЕД

Охрид и Скопје се два града во Македонија. Охрид е туристички најатрактивен град кој располага со разновидни ресурси. Скопје е главен град на Р.С. Македонија, град со најголем број жители во државата и град кој има свои специфичности. Двата град во последните неколку децении парираат како туристички ривали. Според тоа, се поставува прашањето:

- Кој е туристички поразвиен и го има приматот на прва туристичка дестинација во државата!?

Во анализата се опфатени само општи карактеристики на туризмот во двата град. Од општите согледувања извлекуваме посебни и поединечни туристички паралели на релација Охрид - Скопје, со истакнување на нивните сличности, разлики и специфики кои го потврдуваат ривалството во туризмот.

МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДИ

За оформување на трудот користиме податоци од повеќе публикувани трудови и статистички материјали. Од научно истражувачки аспект користиме неколку методи: индуктивно - дедуктивна, компаративна, метода на анализа, синтеза и статистичка метода.

РЕЗУЛТАТИ

1. Појава и општи карактеристики на предтуризмот и туризмот во Охрид и Скопје

1.1. Пред туристички период (анови, каравансараи и примитивни хотели)

Пред туристичкиот период е всушност период кога се појавуваат анови и каравансараи со можност за сместување на луѓе. Така, врз основа на патописните описи и врз основа на географско-топографски карти, дознаваме дека во Македонија во текот на XIX век имало 520 анови и карвансараи, од кои 333 биле лоцирани во градовите. (Димитров & Вељанов, 2017)

Првиот регистриран ан во **Охрид** е во 1491 година. Турскиот патописец Евлија Челебија во 1661 година, запишал дека во Охрид постоеле 7 ана, а три од нив биле со меани и три бесплатни карвансараи. Најубавиот карвансарај бил на малиот пазар (Кучук пазар) во дебела

ладовина со 40 огништа. (Матковски, 1991) Подоцна, Бранислав Нушиќ во 1892 година регистрирал 31 ан и меани. (Димитров & Вељанов, 2017)

Во Скопје регистрирани биле 22 ана. Најстари и најпознати каравансараи и анови биле: 6 Каравансараји (каравансарај на Капаџи – Баши Синан, два каравансараи на Мустафа Паша каравансарајот на Карли Заде, каравансарајот на Кукли Бег и каравансарај на Рустем Паша, и 16 ана: Саули ан, Капан ан, Куршумли ан, Курчиски ан, Нов ан, Даут Паша ан, Јахја Паша ан, Бајрам Паша ан, Табакли ан (кожарски), Курчи ан, Пиринч ан, Бојали ан, Дев ан, Џамли ан, Јанчев ан, Фенери ан. (Данило Коцевски, 2000; Матковски, 1991; Димитров & Вељанов, 2017)

Податок за појава на првите хотели во Скопје е од средината на XIX век. Така, првиот хотел во Скопје е регистриран во 1865 година под име Куршумли ан (Оловен хотел), потоа во 1877 година „Тутати“ („Слобода“) со депандански, во 1908 година овој хотел добива ново име „Гранд хотел“, потоа следат хотелите „Европа“ во 1878 г., па хотел „Пек“ во 1897 г., „Парис“ во 1900 г., хотел „Тетово“ во 1903 г. Вкупно до 1912 година во Скопје имало 6 хотели. (Матковски, 2000, 2001, 2006; Данило Коцевски, 2000; Dimitrov, 2018)

Податок за појава на првите хотели во Охрид е од почетокот на XX век. Така, првиот хотел во Охрид е регистриран во 1901 под име „Hotel de Salonik“ (хотел „Де Салоник“, односно хотел „Солун“). (Матковски, 2006) Вториот хотел во Охрид бил изграден во 1911 година и се викал хотел „Ориент“. (Група автори, Охрид..., 1985; Димитров & Вељанов, 2017; Dimitrov, 2018)

Бројот на сместувачки објекти во периодот 1843 – 1912 година во Македонија изнесува 24, од кои 23 хотели и 1 ноќевалиште. Од нив 6 во Скопје и 2 во Охрид. (Dimitrov, 2018).

За работата на првите хотели не располагаме со податоци за бројот на гости и местата од каде доаѓаат. Од патописните записи дознаваме дека сите наведени хотели биле со мал капацитет за престој. Докму поради тоа, и овој период на мали примитивни хотели го вклучуваме во пред туристичкиот период.

1.2. Појава на туризмот и туристички периоди

Појавата на туризмот во Македонија започнува од средината на дваесеттите години на дваесеттиот век. Од тогаш поминати се сто години и развојот на туризмот поминува низ четири периоди. Прв туристички период е 1924-1944 година (меѓу двете светски војни и втората светска војна); втор 1947-1991 (ДНР Југославија - СФР Југославија, НР Македонија - СР Македонија); трет 1991 - 2021 година (Независна Република Македонија до пандемија Ковид19); и четврт туристички период од 2022 година наваму.

Генерално во сите периоди, туристичките движења имаат динамични промени во сите елементи: број на туристи, ноќевања, просечен престој и сместувачки капацитети, што е резултат од економски, политички, здравствени и други причини.

- Прв туристички период 1924-1944 година

По Првата светска војна прв хотел во Охрид се гради во 1923/24 година, а започнува со работа 1925/26 година тоа е хотелот „Српски Крал“. Во Скопје во 1927 година е формирано прво туристичко друштво „Југ“. Во овој период се појавуваат први форми на туризам на просторот на Република Македонија. (Стојмилов, 1992)

Слабиот и бавен развој на стопанството, економијата и стандардот има големо влијание врз појавата и развојот на туризмот, без разлика што постојат голем број туристички атрактивности, сепак туризмот се појавува како задоцнета гранка.

Во статистичките податоци (1929-1940), во просторот на Македонија се споменуваат 11 туристички места, и тоа: Скопје, Охрид, Битола, Крушево, Прилеп, Велес, Куманово, Тетово, Катлановска Бања, Дебарска Бања и Косоврашка Бања. Најпосетувани и најатраактивни места биле Охрид, Скопје, Куманово, Битола, Катлановска Бања, Прилеп и др.

Во периодот меѓу двете светски војни вкупно во Македонија имало 160 хотели, и тоа: Скопје 56, Битола 25, Штип 12, Охрид 8 итн. Вкупно во Охрид и Скопје имало 64 хотели. (Табела 1.)

Табела 1: Хотели во првиот туристички период 1924 - 1944

Место	Сместувачки и други капацитети	Вкупно
Охрид	„Српски крал“ (1925/26 г. а во 1943 г., „Сан Стефано“), „Турист“ (1930), „Белви“ (1930), „Велика Србија“ (1934 г. а во 1943 г. „Бугарија“), „Радик“, „Радика“, „Браќа Филеви“ и „Геоги Гинев“. Сите хотели 150 легла и 100 легла во домаќинства. Поголемите хотели имале ресторани, а низ градот имало и неколку кафеани. Хотели: „Битола“, „Белви“, „Галичник“, „Бојали“, хотел и ресторан „Шар Планина“, хотел Живко Петровиќ, „Турист“, „Бристол“, „Сплендит“, „Југославија“, „Бели Орао“, „Српски крал“, „Српска краљица“, „Москва“, „Сарајево-Маргер“, „Уједињење“, „Аполо Београд“, „Српска круна“, „Круна“, „Скопје“, „Меркез“, „Јадран“ (втор назив „Арапска кука“), „Русија“, „Гранд или „Гранд хотел“, „Цар Душан“, „Слобода“, „Балкан“, „Бечар“, „Крагуевац“, „Пансион Карасо“, „Лондон“, „Париз“, „Брегалиница“, „Јелен“, „Ориент“, „Цариград“, „Централ“, „Кавадар“, „Солун“, „Америка“, „Славеј“, „Љуботен“, хотел „Бела кафана“, „Телеграф“, „Мисир“, „Херцеговина“, „Брзи воз“, „Загреб“, „Станица“, „Европа“ и ановите „Капан“, „Жив ан“, „Алибегов хан“, „Сули хан“, „Кумановски хан“, „Тетовски хан“.	8 хотели
Скопје		56 хотели и анови

Извор: Група автори, 1985; Савинов, 1943; Милески, 1970; Каранфиловски, 1972; Коцевски, 2000.

Табела 2: Прв податок за туристичко движење во Охрид (1932-1939) и Скопје (1929-1939)

Град	Година	Туристи	Ноќевања	Просечно ноќевања	Хотели	Соби	Кревети
О Х Р И Д	1932	738	803	1,09	4	51	123
	1933	1882	5596	2,97	4	51	123
	1934	2585	4650	1,79	4	/	/
	1935	2296	4588	1,99	3	/	/
	1936	3122	8990	2,88	3	/	/
	1937	3540	13477	3,80	/	/	/
	1938	4558	6581	1,44	/	/	/
	1939	2563	13365	5,21	5	/	/
	Вкупно	18988	53462	2,81	/	/	/
С К О П Ј Е	1929*	31086	74086	2,38	56	385	475
	1930*	35106	71905	2,04	56	402	925
	1931*	35105	98020	2,79	56	415	475
	1932	27089	71252	2,63	19	248	338
	1933	16588	44993	2,71	19	248	388
	1934	27671	49667	1,79	/	/	/
	1935	20672	38852	1,88	/	/	/
	1936	25966	50241	1,93	/	/	/
	1937	37384	95210	2,54	/	/	/
	1938	38344	92487	2,41	/	/	/
	1939	41177	110104	2,67	/	/	/
	Вкупно	336188	796817	2,37	/	/	/

Извор: Статистички годишњак, Краљевина Југославија, Књига 8, 1938 г., Књига 9, 1939 г., Књига 10, 1940г. *Во бројот на хотели ставени се и ановите. Составил и пресметал НВД

Бројот на јавните локали, кафеани, подруми и бифеа во Скопје во 1924 година изнесува 300. Оваа бројка укажува на големата заинтересираност на граѓаните за посета на кафеаните. Кафе – ресторани „Маргер“, „Уједињење“, „Океан“, „Метропол“, „Париз“, „Балкан“, „Велика Србија“, „Русија“, „Дунѓерски“, „Боеми“ итн. (Коцевски, 2000)

- Втор туристички период 1947-1991

Во овој период се издвојуваа 5 фази: фаза на истражување (1947-1960) фаза на развој (1969-1980), фаза на консолидација (1981-1985), фаза на стагнација (1986-1988) кога туризмот во 1986 и 1987 година туризмот го достигнува својот максимум со 1.183.160 туристи и 3.978.028 ноќевања, но и покрај тоа, значително се намалуваат инвестициите во угостителството и туризмот што ќе доведе до фазата на пад (1989-1990). (Панов, 1996)

Од 1948 до 1959 година се градат први туристички објекти во езерските места. На Охридско Езеро се гради синдикално одморалиште - пансион „Орце Николов“ (1949) и детско одморалиште „Св. Стефан“ од отворен тип. Во наведениот период се градат и повеќе хотели и други сместувачки капацитети. Пример во Охрид, тоа се хотелите „Бел-ви“, „Турист“, „Парк“, Гранд хотел „Палас“ (1958), Вила „Горица“ и други. (Makedonija – turisticki vodici, 1956; Група автори, 1985; Милески, 1970; Каранфиловски, 1972)

Сепак, вкупниот број на туристи и ноќевања бил низок и немало доволно други јавни објекти. Во целина земено периодот од 1947 до 1953 година се карактеризира со административно централистички систем на планирање и управување со стопанство, со фокус на домашниот туризам. (Башески, 1976)

Во 1956 година Скопје ги имал следните хотели: хотел и ресторан „Македонија“, хотел и ресторан „Јадран“ („Арапска Кука“), хотел со ресторан и летна тераса „Бристол“, „Скопје“, „Турист“, „Сплентит“, „Москва“, „Карпош“ и „Водно“. Градот има три мотели „Турист“, „Водњански багреми“, „Петровец“ и 3 авто кампа „Катланово“, „Белви“ и „Пастрмка“. Од големиот број ресторани и кафеани, познати биле: ресторан „Метропол“, „Златен Брег“, „Кале“, „Ново Скопје“, „Чардак“, „Исхрана“, „Пелистер“, а од кафеаните: „Балкан“, „Парк“, „Идадија“, „Мали одмор“, „Дубровник“, „Опатија“, „Победа“ и др. (Makedonija – turisticki vodici, 1956)

Во 1962 година во Скопје вкупно престојувале 136.862 посетители кои оствариле 303.207 ноќевања, од кои 41.881 биле ноќевања остварени од странски туристи. (Панов, 1974)

Охрид во 1966 година го посетиле 56.416 туристи, од кои 15.024 странци. Истата година забележани се 336.656 ноќевања (41.214 странски ноќевања). Во 1967 година Охрид има 24 угостителски објекти со 770 легла, но и одморалишта, кампови и приватно сместување кои прифаќаат голем број гости. (Marković, 1972)

Во 1967 година во Скопје се регистрирани 164 угостителски објекти (со 806 легла) меѓу кои 11 хотели: „Македонија“, „Гранд хотел“, „Скопје“, „Турист“, „Јадран“, „Бристол“, „Водно“, „Олимписко село“, „Сарај“, „Москва“ и „Карпош“. Во близина на градот имало и 3 мотели (Мотел „Турист“, „Водњански багреми“, „Петровец“) и 3 авто кампа („Белви“, „Катланово“ и „Пастрмка“).

Во 1967 година Скопје го посетија вкупно 125.300 туристи, (од кои на домашните отпаѓа 68.784 и на странските 56.516), со остварени 186.230 ноќевања. (Marković, 1972)

Во 1972 година во Скопје вкупниот број на туристи се зголемува на 193.701 со 308.818 ноќевања. (Барјактаревиќ и Бундоски, 1973) Во 1973 година Скопје ги има следните хотели: „Континентал“, „Скопје“, „Турист“, „Јадран“, „Гранд хотел“, „Скопје“, „Олимписко село“ со хотелите „Панорама“ и „Скала“, потоа мотел „Водно“, „Св. Пантелејмон“, Домот на ПТТ, летувалиште „Даре Бомбол“ и др. (Спировски, 1974)

Бројот на хотели (20), одморалишта, мотели, кампови во Охрид и туристичките викенд населби (Лагадин, Св. Стефан, Елешац, Пештани, Љубаништа, Трпејца и Свети Наум) забрзано се зголемува, а со тоа и плажите во локалитети (Канео, Лагадин, Горица, Св. Стефан, Градиште, Трпејца, Љубаништа, Св.наум и др.). Познати хотели и одморалишта биле: „Југославија потоа“, „Палас“, „Славија“, „Инекс“, „Горица“, „Десарет“, „Парк“, „Метропол“, „Белви“, „Починка“, „Силекс“, „Два бисера“, „Дончо“, „Застава“, „Гранит“, „Бетон“, „Жито Лукс“, „Орце Николов“, „Тутунски комбинат“ – Прилеп и други, мотел „Коцарев“, мотел „Ловец“ и др. Комплекс „Летница“, Автокамп: „Градиште“. Одморалишта: „Македонски пошти“, „Стопанска Бака“, „Сутјеска“ (Организација на индвалиди на Македонија), „Младост“ (Феријален сојуз на Македонија); Комплекс хотел „Горица“ - „Инекс Горица“ со претседателска резиденција „Билјана“ - „Титова вила“ и други вили. Авто камп „Андон Дуков“ и авто камп Љубаништа. Во градот и туристичките населби има многу легла во приватно сместување.

Во 1987 година Социјалистичка Република Македонија ја посетиле 1.183.160 туристи, од кои 494.144 домашни туристи од СРМ, а заедно со туристите од поранешните републики на СФРЈ како домашни биле регистрирани 944.805 туристи. Бројот на странски туристи бил 689.016 странски туристи (заедно со туристите од поранешните републики на СФРЈ, а без нив 238.355 странски туристи). Вкупниот број на ноќевања изнесувал 3.978.028 од кои 2.426.108 домашни туристи од СРМ (заедно со туристите од поранешните републики на СФРЈ како домашни ноќевања бројот изнесувал 3.466.113 ноќевања) и 1.551.920 странски (а без туристите од поранешните републики на СФРЈ, бројот бил 511.915 странски ноќевања).

- Трет туристички период (1992 - 2021)

Во овој период Македонија добива самостојност. Туризмот во почетокот има благ пад, за подоцна да бележи нагорна линија. Но, растот е прекинат со пандемијата Ковид 19.

Во 1998/9 г. туристички објекти во Скопје се: хотел: „Александар Палас“, хотели „Фершпед – Маврово“, Хотели: „Гранд хотел Скопје“, „Континентал“, „Јадран“, „Турист“, „Феријален дом, хотел „Катлановска Бања“, хотел „Бристол“, „Водно“, „Сарај“, „Карпош“, хотел „Белви“, Мотел „Турист“, „Панорама“, „Скала“, „Бристол“ и др. Преноќиште „Чаир“. Ресторан „Пивница“, ресторан „Македонија“, паб „Лондон“, АДВ „Меркез“ – Скопје, „Македонска кука“, неколку ресторани „Фонтана“, „Ново Скопје“, „Шар“, „Менада“, „Кале“ и други. (Коцевски, 2000)

Во Охрид и непосредната околина (туристичка населба Свети Стефан) во периодот 1997/8 се регистрирани следните хотели: „Белви“, „Дончо“, „Два бисера“, „Гранит“, „Метропол“, „Застава“, Гранд хотел „Палас“, „Орце Николов“, „Славија“, „Бетон“, „Силекс“, „Жито Лукс“, „Парк“, „Тутунски комбинат“ – Прилеп, туристичко претпријатие „Фламенго“, хотелт „Десарет“ во село Пештани, потоа мотел „Коцарев“ во близина на кампот „Андон Дуков“, мотел „Ловец“ - Охрид, автокамп „Градиште“ – Охрид, мотел „Починка“ с. Арбиново, мотел „Таци“ - Охрид и други.

Во 2007 година вкупниот број на сместувачки капацитети изнесувал 307, од кои 179 хотели, 60 апартмани и приватни соби, 52 мотели, 12 преноќишта (конаци), 4 феријални домови и 1 викандичка. (Златна книга 2007).

Во 2008/09 година во РМ вкупниот број на сместувачки капацитети изнесувал 419 објекти, од кои 232 хотели, 81 одморалишта-кампови, 53 мотели, 53 преноќишта-приватно сместување-апартмани (Жолти страници 2008/09)

Во 2012/13 година во РМ вкупниот број на сместувачки капацитети изнесувал 688 објекти, од кои 332 хотели, 279 апартмани-вили-преноќишта, 65 мотели, 12 одморалишта-кампови. (Жолти страници 2012/13)

Табела 3. Вкупно сместувачки капацитети во РМ, Охрид и Скопје во 2007, 2008/09 и 2012/13 г.

Година	Вкупно сместувачки капацитети					
	Вкупно РМ	%	Охрид	%	Скопје	%
2007	307	100	90	29,3	80	26,0
2008/09	419	100	111	26,5	98	23,3
2012/13	688	100	194	28,2	118	17,1

Извор: Златна книга 2007; Жолти страници 2008/09; Жолти страници 2012/13

Во 2007 година во Охрид имало вкупно 90 сместувачки капацитети, од кои: 38 хотели, 48 апартмани и приватни соби, 3 мотели и 1 викндичка. (Златна книга 2007)

Во Охрид и околината во 2008/09 година вкупно имало 110 сместувачки капацитети, од кои 41 хотел и вили: Авард хотел „Орце Николов“, „Амбасадор“ - Охрид, „Бејбунар“ - Охрид, „Белведере“ нас.Св.Стефан, „Бренд“ нас. Св. Стефан, „Гранд хотел“ нас. Св.Стефан, „Дањан“ нас. Св. Стефан, „Два бисера“ нас. Св. Стефан, „Десарет“ с.Пештани, „Златен Престен“ с.Пештани, „Инекс Горица“ - Охрид, „Инекс-Парк“ - Охрид, „Интеримпекс“ нас. Св.Стефан, „Климетица“ нас. Св.Стефан, „Комплекс, Свети Наум“, „Коцарев“ нас. Св.Еразмо, „Лагадин“-Охрид, „Лагадин ин“, нас.Лагадин, „Лебед“ - Охрид, „Ловец“ - Охрид, „Метропол лејк ризорт“

нас. Коњско, „Милениум Палас“ - Охрид, „Монтенегрин“ - Охрид, „Палас“ - Охрид, „Пела“ - Охрид, „Престол“ - Охрид, „Ривиера“ - Охрид, „Св.Стефан-Бовел“ нас. Св.Стефан, „Силекс“ нас. Св.Стефан, „Славија Спектар“ нас.Св.Стефан, „Сончева Порта“, нас. Чекоштина, „Фламинго хотел Дончо“ - Охрид, хотел „Александрија“ - Охрид, хотел „Мизо“ - Охрид, хотел „Тино“ - Охрид, хотел „Холидеј-М“, нас.Св.Стефан, хотел „Чинго“ - Охрид, Вила „Бисера“ нас. Лагадин, Вила „Денариус“ - Охрид, Вила „Св.Софија“ - Охрид, Вила „Филип“ с.Трпејца. Покрај хотели и вили имало и 4 мотели („Амстердам“, „Вила Бисера“, „Император“, „Починка“ с.Арбиново) и 65 апартмани, приватни соби и викендички. (Златна книга 2008/09)

Во 2012/13 година во Охрид има вкупно 194 сместувачки капацитети, од кои 52 хотели и вили, 4 мотели, 5 одморалишта, 133 апартмани и приватни соби. Хотел (52): Александар Вила“ нас. Рача, „Амбасадор“ - Охрид, „Белведере“ нас. Св.Стефан, „Бетон“ нас.Св.Стефан, „Визит Охрид“ - Охрид, „Вила Бисера“ нас. Лагадин, „Вила Де Лаго“, „Вила Денариус“ - Охрид, „Вила Дионис“ нас. Лагадин, „Вила Мал Свети Климент“ - Охрид, Вила „Милка“ - Охрид, Вила „Мина“ нас. Лагадин, Вила „Света Софија“ - Охрид, Вила „Филип“ с. Трпејца, „Гранд хотел“ нас. Св.Стефан, „Два Бисера“ нас. Лагадин, „Десарет“ с.Пештани, „Дончо“ - Охрид, „Златен Престен“ с. Пештани, „Инекс Горица“ - Охрид, „Климетица“ нас. Св.Стефан, „Комплекс Свети Наум“, „Коцарев“ нас. Св.Еразмо, „Лагадин“ нас. Лагадин, „Лебед“ - Охрид, „Ловец“ - Охрид, „Метропол лејк ризорт“ нас. Долно Коњско, „Милениум Палас“ - Охрид, „Монтенегрин“ - Охрид, „Палас“ - Охрид, „Парк“, - Охрид, „Пела“ нас. Св. Стефан, „Престол“ нас. Св. Стефан, „Ривиера“ - Охрид, „Ројал Вју“, - Охрид, „Св.Стефан-Бовел“ нас. Св.Стефан, „Силекс“ нас. Св.Стефан, „Славија Спектар“ нас.Св.Стефан, „Сончева Порта“, нас. Чекоштина, „Спа & Фитнес Центар Хотелски комплекс“ Св. Наум, Свети Наум, „Стар Град“ - Охрид, „Универзитет Св. Кирил и Методиј“ - Конгресен центар, с.Коњско, хотел „Александрија“ - Охрид, хотел „Бранд“ нас. Св. Стефан, хотел „Депанданс Климетица“, хотел „Дипломат“, хотел „Мизо“ - Охрид, хотел „Орце Николов“, нас. Св.Стефан, хотел „Тино“ - Охрид, хотел „Тони“ - Охрид, хотел „Холидеј-М“, нас.Св.Стефан. Пет (5) одморалишта: АМД Охрид - с.Еелшец; МВР - одморалиште, нас. Св. Стефан; „Младост“ - Охрид; „Партизан“ - Охрид; „Универзитетско одморалиште“ - нас.Коњско и 4 мотели: „Амстердам“, „Вила Бисера“, „Император“ и „Шпреса“. (Златна книга 2012/13)

Во Охридското туристичко подрачје работаат околу 200 деловни туристички единици, а вкупниот број легла изнесува 30.723. Од нив 18.623 се во општествена, а другите во приватна сопственост. Покрај големиот број хотели и одморалишта, овде доминираат и низа резиденцијални објекти, кои се мошне атрактивни и привлечни за посетителите. Најпривлечни викенд – населени се наоѓаат во Лагадин, Елешац, Пештани, Љубаништа, Трпејца и Св. Наум. Најубавите плажи се лоцирани покрај источниот дел од езерското крајбрежје, хотели и плажи во месноста Св. Стефан. Не помалку атрактивни се плажите во локалитетите Канео, Лагадин, Горица, Градиште, Љубаништа, Св. Наум и др. Од хотелите надвор од градот доминираат: „Белви“ (522 легла), „Метропол“ (420), „Десарет“ (580), „Инекс“ (552), комплексот „Славија“, „Орце Николов“, „Два бисера“ и многу други. Во градот најатрактивен е хотелот „Палас“. Многубројни се и работничките одморалишта, повеќето наликуваат на комерцијални објекти, а такви се: „Силекс“ (240 легла), „Гранит“ (280), „Бетон“ (206) и др. Во Охрид туристите просечно остануваат по 5,6 дена. За ваков туристички простор тоа претставува мошне незабележителна бројка. Најголемиот дел од посетителите се домашни, а само околу 15% се странци.

Во Охрид и околината во периодот 1992-2021 година број на сместувачки капацитети бил променлив, некои се затварале, се отварале нови, а некои го променуваат името, изгледот, категоризацијата и сл. Максималниот број на сместувачки капацитети во тој период достигнал до 330 објекти, од кои 54 хотели, 12 вили, 9 мотели, 132 апартмани и 123 гостински соби за приватно сместување. (ДЗС).

Во Скопје, во 2007 година имало 80 сместувачки капацитети, од кои: 55 хотели, 10 преноќишта (конаци), 6 мотели и 2 феријални дома.

Во Скопје и околината во 2008/09 година имало 98 сместувачки капацитети, од кои 70 хотели, 2 вили и 4 мотели, 14 преноќишта, 8 апартмани и приватни соби. Од вкупниот број хотели (70), 21 хотел биле од повисока категорија (5* до 2*): „Александар Палас“ со 5*, „Стоун Бриџ“ 5*, „Арка“ 5*, „Холиденј Ин“ со 4*, „Континентал“ 4*, „Бест Вестерн Турист“ 4*, „Глам“

4*, „Карпош“ 4*, „Скопје“ со 3*, „Центар“ 3*, „Камник“ 3*, „Јадран“ 3*, „Белви“ 3*, Вила Водно 3*, „Мрамор“ со 2*, „Леонардо“ 2*, „Роза Дипломатик 2*, „Брамс – ес“ 2*, „Империјал“ 2*, „Амбасадор“ 2*, „Скопски мерак“ 2*. Други хотели (49) биле: „Алба“, „Амбасадор М и центар за сколиоза“, „Ани“, „Бимбо“, „Бимекс“, „Бристол“, „Вергина“, „Виена“, „Викторија“, „Вип хотел“, „Вук“, „Г-компани“, „Глобал секјурити“, „Гранит“, „Дал Мет Фу“, „Домини“, „Дувет“, „Еуро актива“ с. Визбегово, „Интер Касто“, „Калабриа“, „Канет“, „Капиштец“, „Лаки“, „Лисз траде“, „Луксор“, „Македонија турист“, МКЦ - Младински културен центар“, „Наис хотел“, „Никем“, „Њу Стар“, „Пине“, „Премиер“, „Резиденс“, „Резиденс Ин“, „Ројал“, „Сквер“, „Софка-Парк“, „Тасино чешмиче“, „Тимс“, „Томче Софка“, „Турена“, „ТЦЦ Плаза“, „Феријален дом“, „Хантерс Лоц Камник“, „Хит интернационал“, „Хотел 7“, „Хотел 903“, хотел „Сантос“ - Бипазар. Две вили: Вила „ДоМарија“, Вила „Силија“. Три мотели: мотел „Шел“, мотел „Олимпија СЛ“, мотел „Смирна“ - качанички пат, мотел „Три Звезди“. Во Скопје имало и 14 преноќишта (конаци) и 8 апартмани и приватни соби - за изнајмување. (Златна книга 2008/09)

Во 2012/13 година во Скопје има 118 сместувачки капацитети (84 хотели, 9 апартмани, 10 мотели, 12 преноќишта, 1 феријален дом, 1 одморалиште 1 и друго приватно сместување). Познати хотели се следните (22): „Александар Палас“, „Холиденј Ин“, „Амбасадор“, „Европа“, „Империјал“, „Јадран – Арапска кука“, „Порта“, „Глам“, „Водно“, „ВИП“, „Центар“, „Карпош“, „Квинс“, „Континентал“, „Сквер“, „Клан“, „Луксор“, „Султан“, „Арка“, „Плаза“, „Русија“, „Мериот“ и други. Мотел „Ливија“, Вили: „Водно“, „Принц“, гостинска кука „Гала“, „Адора“, „Веранда“, „Илинден“, „Ина“, „Ани“. Апартмани: апартмани „ЛСА Кала“, апартман „ЛСА Универзал“, апартман „ЛСА МАНУ 16“, апартмани „ЛСА Д.М.“, апартман „Апче“, апартман „ЛСА Рампа“, апартмани „Ања“, апартмани „Ин“, апартмани „Пантелејмон“ и др. Во Скопје има над 1500 угостителски објекти (ресторани, кафеани, пицерији, кафе слаткарници и др.): „Шин хаи“ (Свезден Океан), „Биноми“, „Фурна-Ал форно“, „Л&Л Кетеринг“, „Бела Виста“, „Пајтон“, „Бисера Ив“, „Кеј“, „Баба Цана Водно“, „Национал“, „Ла Тана“, „Кај Злате“, „Градин“, „Венето“, „Рагуза 919“, „Пелистер“ и други.

Во периодот 1992-2021 година во Скопје бројот на сместувачки капацитети бил променлив, некои се затварале, се отварале нови, а некои го променуваале името изгледот, категоризацијата сл. Максималниот број на сместувачки капацитети во тој период достигнал до 170 објекти, од кои 90 хотели, 8 вили, 14 мотели, 8 апартмани и 50 гостински соби за приватно сместување. (ДЗС)

- Четврт туристички период 2022 - 2025

Четвртиот туристички период започнува по пандемијата Ковид 19, односно од 2022 година наваму од кога започнува зголемување во сите сегменти на туристичките движења вкупно во државата, но и Охрид и Скопје - туристички конкуренти.

Така, сместувачките капацитети во Охрид и околината се зголемиле на 2214 сместувачки објекти, од кои 65 хотели, 941 апартман, 135 гостински куќи, 1003 приватни соби, 29 вили, 17 домови за одмор, 11 хостели и 13 спа центри. <https://www.booking.com>

Во Скопје бројот на сместувачки капацитети, се зголемил на 2505 објекти, од кои 108 хотели, 1283 апартмани, 21 гостинска кука, 1052 приватни соби, 19 вили, 21 хостел, и 1 мотел. <https://www.booking.com>

Во 2026 година во Охрид и Скопје се регистрирани 14 хотели категоризирани со 5* супериор. Во Скопје 11 хотели: „Даубл Три - Хилтон“, Луксузен хотел „Лимак“, „Александар Палас - Конгресен центар и спа“, „Холидеј Ин - ING“, „Скопје Мериот“, „Блис Палас“, „Буши Ресорт и СПА“, „Парк хотел и спа“, „Капитол суит и апартмани“, „Арка“ и „Нова ѕвезда - New Star“, а во Охрид 3 хотели: „Индекс Олгица хотел и спа“, „Уникат ресорт и спа“, „Хотел и спа Тино“. Во Скопје има 40 хотели со 4*, а во Охрид 22 хотели со 4* итн. (<https://www.booking.com>)

Табела 4. Бројно движење на сместувачки капацитети во Скопје и Охрид низ туристички периоди

Туристички период	Број на хотели и други сместувачки капацитети во Охрид и Скопје	
	ОХРИД и околината	СКОПЈЕ
Прв туристички период (1924-1944)	<u>8 хотели</u>	<u>56 хотели и анови</u>

Втор туристички период (1947-1991)	<u>20 хотели</u>	<u>15 хотели</u>
Трет туристички период (1992/2021) (<i>хотели+вила+мотели+апартмани+ приватно сместување</i>)	<u>54 хотели</u> +12+9+132+123= 320 вкупно	<u>90 хотели</u> +8+14+8+50= 170 вкупно
Четврт туристички период (2022/2025) (<i>хотели+апартмани+гостински куќи+приватни соби+вила+домови за одмор+хотели+спа центри+мотели</i>)	<u>65 хотели</u> +941+135+1003+29+17+11+13= 2214 вкупно	<u>108 хотели</u> +1283+21+1052+19+21+1= 2505 вкупно

Извор: Makedonija – turistički vodič, 1956; Група автори, 1985; Савинов, 1943; Милески, 1970; Каранфиловски, 1972; Панов, 1998; Панов, 1999; Мариноски & Кориуновски, 2008; Златна книга 2007; Златна книга 2008/09 - југозапад; Златна книга 2008/09 - југоисток; Жолти страници 2008/09; Златна книга 2012/13; Жолти страници 2012/13; Маркоски & Грозданоски & Чепреганов & Николовски, 2013; Стопанска комора на Република Македонија: Преглед на категоризирани хотели, 29.02.2016; <https://www.hotelimakdonija.com.mk> ; <https://www.booking.com> Пресметал и составил НВД

2. Туристички мотивски фактори

-Атрактивни туристички мотиви

Атрактивноста на туристичките ресурси е еден од најважните елементи во формирање и насочување на туристичките движења. Просторот на двата града и општините располагаат со разновидни атрактивни природни и антропогени мотивски фактори кои се главен повод за туристичка посета.

Бидејќи станува збор за бројни фактори сублимирано во повеќе прегледи ќе ги спомениме само најважните.

Преглед 1. Атрактивни природно - географски, релјефни мотиви

АТРАКТИВНИ ПРИРОДНО - ГЕОГРАФСКИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ	
Важни релјефни - геоморфолошки мотивски фактори	
ОХРИД, 695 мнв	СКОПЈЕ, 240 мнв
<u>Планина Галичица</u> е висока планина со 3 врвови над 2000 мнв. Највисок врв е Магаро 2.254 мнв. Планината зафаќа површина од 387,2 км² во должина од 30 км. Галичица е национален парк со површина од 22.750 ха (227 км²) прогласен во 1958 година. Карстен релјеф со површински и подземни форми. Најважен спелеолошки објект е пештерата Самоска Дупка, долга 301 метар. Планината располага со разновидна ендемична флора и фауна. Туристички најмногу е посетувана во текот на летната сезона. Годишно ја посетуваат околу 100.000 планинари и туристи за активен туризам: планински велосипедизам (202 км патеки), плаглајдерство, планинарење и сл. Главни туристички атракции се: врвот Магаро, островот Голем Град (во Преспанско Езеро) и манастирот Свети Наум.	<u>Планина Водно</u> или Каршијак е средно висока планина. Највисок врв е Крстовар 1.066 мнв. До врвот, од Скопје води асфалтен пат, а од Средно Водно и жичница со гондола. Гондолата е пуштена во употреба во 2011 година, со должина од 1.750 метри и вертикала од 490 метри. Жичницата располага со 28 кабини (8 лица во кабина) и за еден час може да пренесе околу 1.000 лица. На врвот има повеќе содржини, видиковец, железен крст „Милениумски Крст“ (висок 66 метри), планинарски дом („Даре Џамбаз“), телекомуникациска кула (АЕК - висока над 130 метри), ресторан, кафеуле и др. Во текот на цела година ова излетничко место масовно е посетувано од домашни и странски туристи, планинари и сл. Познати места во подножјето се Средно Водно, Туристичко место „Македонско село“, манастирот Св. Пателејмон - Нерези, вештачко езеро Матка, излетничко место Матка и др. Северно и североисточно од Скопје се наоѓа планината <u>Скопска Црна Гора</u>. Највисок врв е Рамно 1.651 мнв. Планината располага со мрежа на планинарски и велосипедски патеки, повеќе манастири со конаци, селски населби и до сите води асфалтен пат.

Извор: Колчаковски, 2022; Димитров, 2025.

Скопска котлина се одликува со зголемена зачестеност на денови со магла. Маглата се јавува во месеците од ноември заклучно со февруари, и често како густа магла. Има случаи на појава на магла и во јуни, но само како слаба ноќна магла. Просечно годишно во Скопската Котлина има 64 денови со магла. Росата е честа појава и се јавува во сите месеци во утринските часови и во денови со температура на воздухот повисока од 0°C. Во текот на годината просечно

годишно има 139 денови со појава на роса. Сланата се јавува во утринските часови од септември заклучно со мај, со максимум во декември и февруари месец. Ветровите се јавуваат од сите правци и меѓуправци, но по долината на река Вардар и по целата котлина преовладуваат ветровите Вардарец од северозападен правец и Југот од југоисточен и јужен правец.

Скопската Котлина според климатско - вегетациски карактеристики спаѓа во умерена клима со суви и жешки лета и спаѓа во преоден медитерански pluviометриски режим (Ристевски, 1982; Зиков, 1997).

Табела 5. Атрактивни природно - географски, климатски мотиви

АТРАКТИВНИ ПРИРОДНО - ГЕОГРАФСКИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ								
Важни климатски мотивски фактори								
Име на станица	Надморска височина во метри	Година	Средно месечни температури во С°			Средно годишни температури во С°	Средно годишна количина на врнежи во мм/м ²	
			VII	VIII	I			
ОХРИД	760	2023	23,3	22,1	4,1	12,4	880,4	
		2013	21,4	22,3	1,9	12,0	699,9	
		1951/80	20,8	20,7	1,7	11,2	708,3	
СКОПЈЕ (Зајчев Рид)	240 (301)	2023	26,4	25,7	4,8	14,4	435,2	
		2013	24,6	26,1	2,5	13,8	414,4	
		1951/80	23,2	23,0	0,4	12,2	514,8	
Име на станица	Апсолутна максимална температура во С°	Број на летни денови	Сончеви часови	Просечна облачност во денови	Апсолутни минимални температури во С°	Број на мразни денови	Максимална височина на снежна покривка во см	Должина на снежни денови
ОХРИД	36,7	73,0	2233	5,2	-17,2	61	64	19
СКОПЈЕ	42,4	117	2101	5,5	-25,6	170	46	25

Извор: Лазаревски, 1993; Статистички годишник на РМ/PCM, 2014, 2024; Ристевски, 1982; Зиков, 1997; Пресметал и составил НВД

Маглата во Охрид е ретка појава и просечно годишно се јавуваат 5 дена со магла, главно во трите зимски месеци. Росата се јавува во сите месеци во годината. Просечно годишно се јавуваат 113 дена со роса. Охрид и охридската котлина е доста ветровита. Ветровите се јавуваат од различни правци и меѓуправци. Изразито ветровити се месеците септември и октомври.

Подрачјето на Охрид според климатско - вегетациски карактеристики спаѓа во умерена клима со суви и топли лета и спаѓа во медитерански pluviометриски режим. (Ристевски, 1982; Зиков, 1997).

Генерално Охрид има пријатни климатски услови за престој и посета, во текот на целата година во споредба со Скопје. Скопје во текот на зимскиот период од годината има повеќе денови со магла и загаден воздух, а во летниот период има повеќе жешки и суви денови. Глобално земено, Охрид има подобра клима за туризам во текот на годината.

Преглед 2. Атрактивни природно-географски, хидрографски мотиви

АТРАКТИВНИ ПРИРОДНО - ГЕОГРАФСКИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ	
Град/ Општина	Важни хидрографски мотивски фактори
Охрид	<u>Охридско Езеро</u> , површина од 349 км ² , 693 мнв, длабочина 286 метри. Крајбрежјето има песочните и каменити плажи. Вкупно по бреговата линија на Охридско Езеро има 20 плажи, од кои 15 се на охридското крајбрежје. Охридското Езеро е главен атрактивен туристички мотив со повеќе можности за активности на и во вода: пливање, сончање, скијање на вода, играње со топка, едрење, пловидба, нуркање, риболов и други содржини за спорт и рекреација.
Скопје	<u>Река Вардар</u> . Низ градот Скопје тече река Вардар. Во централниот дел од градот изграден е современ речен кеј со можност за пешачење, велосипедизам и сл. Друга хидрографска содржина во близина на Скопје е вештачкото езеро Матка на река Треска. Низводно од

	езерото по течението на река Треска има патека за кајак на диви води, простор за рекреација, спорт и риболов. Излетничкото место „Кањон Матка“ на посетителите им нуди повеќе содржини: пловење по езерото, алпинизам, посета на цркви, манастир, ресторани, планинарски дом и др.
--	--

Извор: Петрушевски & Маркоски, 2014); Василевски, 1995; Колчаковски, 2022.

Преглед 3. Атрактивни природно-географски, биогеографски мотиви

АТРАКТИВНИ ПРИРОДНО - ГЕОГРАФСКИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ	
Важни биогеографски мотивски фактори	
ОХРИД, 695 мнв	СКОПЈЕ, 240 мнв
Охридско Езеро во 1958 година е прогласено за споменик на природата. Езерото е еден од најголемите биолошки резервати на Европа. Охридското езеро е старо над четири милиони години. Национален парк Галичица, прогласен во 1958 година. Разновидна ендемична флора и фауна. Во паркот има и разновидни животински свет на крупен и ситен дивеч. Од 1979 година целиот Охридски регион е под заштита на УНЕСКО како светско наследство.	Во 1994 година кањонот Матка на река Треска е прогласен за споменик на природата. Располага со повеќе ендемични растенија, пеперуги и др. Големо значење за Скопје имаат парк шумите Водно и Гази Баба.

Извор: Панов, 1976; Стојмилов, 2003; Колчаковски, 2022.

Преглед 4. Атрактивни антропогени мотивски фактори, постанок на населбата, население, важни историски и културни споменици, настани - манифестации

АТРАКТИВНИ АНТРОПОГЕНИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ	
Важни антропогени или антропо - географски мотивски фактори	
ОХРИД	СКОПЈЕ
Животот во Охрид почува 6-7.000 години пред нашата ера. Градот во 2021 година има 38.818 жители. Поради големиот број на цркви и манастири, градот е познат како Балкански и Европски Ерусалим. Охрид е познат по охридски бисер, Охридска тврдина - престолнина на Самоиловото Царство, колевка на писменоста и дом на првиот словенски универзитет, Охрид е ризница на здравјето, охридски традиционални и уникатни специјалитети, охридски Платан - чинар - споменик на природата, охридска стара чаршија, староградска македонска архитектура и др. Во Охрид има неколку музеи, галерии, спомен соби, повеќе цркви и споменици. Во текот на годината се одржуваат повеќе манифестации. Најважни национални и меѓународни културни манифестации се: Охридско културно лето, Охридски пливачи маратон, Балкански фолклорен фестивал, Богојавление-Водици и други.	Најстари податоци за живот на просторот на град Скопје датираат од пред 6-7.000 години пред нашата ера. Град Скопје во 2021 година има 422.540 жители. (околу 11 пати поголем од Охрид). Административната единица на Скопје има 562.502 жители. Скопје била царска средновековна престолнина, Скопско Кале, Скопска стара чаршија. Познати места кои се посетени од туристите се: Скопско Кале, Камен Мост, Стара Чаршија, Соборен храм Св. Климент Охридски, православна црква Св. Спас, други цркви, повеќе џамии, феудална кула, саат кула, археолошки локалитет Скупи, плоштади, порта Македонија, Археолошки и други музеи, Милениумскиот Крст, „Македонско село“, разни споменици итн. Во Скопје 43 држави имаат амбасади, и 7 меѓународни организации имаат свои претставници (ЕУ, НАТО, ОН, ОБСЕ, УНЕСКО, ФАО и Совет на Европа). Во текот на годината се одржуваат повеќе национални и меѓународни културни манифестации: најважни се: Скопско културно лето, Мајски оперски вечери, Џез фестивал, Филмски фестивал, Театарски фестивал итн. Скопје како главен град на државата има важно политичко и стопанско значење.

Извор: Македонска енциклопедија, книга 1 и 2, (2009) МАНУ, Скопје

Од прегледите се гледа дека двата града имаат што да им понудат на гостите. Сепак, Охрид, поради поголема концентрираност на природно и културно наследство на едно место има поголема туристичка важност. Исто така двата града имаат повеќе културно историски споменици и ги негуваат традициите преку разни манифестации и други настани кои привлекуваат туристи во текот на годината.

- Рецептивни туристички мотивски фактори

Преглед 5. Рецептивни мотивски фактори, сместувачки и угостителски

РЕЦЕПТИВНИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ	
Сместувачки капацитети	
Охрид	Скопје
Во Охрид бројот на сместувачки капацитети (хотели, апартаменти, вили и сл.) секоја година се зголемува. Денес вкупниот број изнесува над 2200 и нивниот број се менува пред и по летната сезона. Во функција на туризмот во Охрид се и 11 туристички населби лоцирани покрај источното крајбрежје на Охридското Езеро: Лагадин, Свети Стефан, Долно Коњско, Пештани, Трпејца, Љубаништа, манастир Свети Наум, како и неколку автокампа и други простори за кампување (автокамп Св. Наум, автокамп Љубаништа, кампување Јадера, автокамп Градиште, кампување „S&N“, автокамп Андон Дуков).	Во Скопје бројот на сместувачки капацитети (хотели, апартаменти, вили и сл.) секоја година се зголемува. Денес вкупниот број изнесува над 2500 и нивниот број се менува во текот на годината. Во функција на туризмот во Скопје, покрај сместувачки капацитети во градот има и во околината во излетничките места Матка и Скопска Црна Гора каде има и простор за кампување.
Угостителски објекти	
ОХРИД	СКОПЈЕ
Во Охрид и охридското крајбрежје има околу 1000 угостителски објекти (ресторани, кафеани, кафулина, кафетерии, пицерији, слаткарници, пекари, бурекцилниции итн). Од нив околу половината се во град Охрид.	Во Скопје бројот на угостителски објекти изнесува над 1000 објекти (ресторани, кафеани, кафулина, кафетерии, пицерији, слаткарници, пекари, бурекцилниции итн).

Табела 5. Податоци за угостителски и сместувачки објекти вкупно во РМ, Скопје и Охрид (2008, 2016, 2023)

Година	Општина	Угостителски објекти		Број на седишта		Број на вработени			
		Број	%	Број	%	Број	%		
2008	Скопје	927	19.56	34104	17.72	4526	27.91		
	Охрид	188	3.97	7592	3.94	906	5.59		
	Вкупно РМ	4740	100.00	192461	100	16216	100.00		
2016	Скопје	1116	25.46	51454	23.22	6815	34.56		
	Охрид	145	3.37	9319	4.21	1051	5.33		
	Вкупно РМ	4383	100.00	221611	100.00	19718	100.00		
2023	Скопје	1307	26,72	77564	26,94	7997	35,21		
	Охрид	212	4,33	13827	4,80	1637	7,2		
	Вкупно РСМ	4890	100.00	287882	100.00	22709	100.00		
Година	Општина	Објекти за сместување		Број на соби		Број на легла		Број на вработени	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
2008	Скопје	69	14.20	2240	13.74	5591	12.39	1054	19.36
	Охрид	72	14.81	4538	27.83	12422	27.52	929	17.06
	Вкупно РМ	486	100,00	16306	100,00	45139	100,00	5444	100,00
2016	Скопје	120	20.91	3586	20.81	9615	20.77	1693	22.45
	Охрид	94	16.38	4239	24.60	11177	24.15	1371	18.18
	Вкупно РМ	574	100.00	17235	100.00	46289	100.00	7540	100.00
2023	Скопје	161	21,24	5882	21,50	10437	13,45	2372	23,46
	Охрид	130	17,15	6996	25,57	23482	30.26	1973	19,51
	Вкупно РСМ	758	194х.	27360	100.00	77580	100.00	10109	100.00

Извор: Државен завод за статистика на РМ; Попис на угостителство 2008; Капацитети за сместување во угостителството, 2010; Попис на капацитети во угостителството 2016 - Статистички преглед, 2017; Статистички годишник 2024 година; Капацитети за сместување во угостителството, 2023; <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/8.4.17.05.pdf>

Од табела 5 се забележува ривалство на Скопје во угостителските објекти, седишта и број на вработени низ сите години. Додека пак, туристичкото ривалство меѓу Охрид и Скопје во

сместувачките капацитети, прво во 2008 година Охрид бил во предност во речиси сите сегменти (сместување, соби, легла, исклучок е бројот на вработени), а во 2016 и 2023 година Скопје го превзема приматот, со исклучок бројот на соби и легла. Тоа значи, дека Скопје веќе станува сериозен конкурент, статистички да го превземе првото место во македонскиот туризам и угостителство.

- Комуникативни туристички мотивски фактори

Преглед 6. Комуникативни мотивски фактори

КОМУНИКАТИВНИ МОТИВСКИ ФАКТОРИ
ОХРИД
До Охрид водат неколку патни правци. - Автопат Скопје - Тетово - Гостивар а од таму продолжува како магистрален пат М4 Гостивар - Кичево - Охрид. Оваа делница повеќе години е во изградба во автопат. - Втор важен пат е магистралниот пат М5 Битола - Ресен - Охрид. - Охрид преку регионален пат Р501 е поврзан со сите туристички и рурални населби на источното крајбрежје на Охридското Езеро се до манастирот Свети Наум. Од манастирот патот продолжува до граничниот премин Св. Наум - Тушемишт (Р. Албанија). - Од Охрид до Струга и понатаму околу западното охридско крајбрежје води регионалниот пат Р420. - До Охрид водат и неколку локални патни правци. -Во функција на езерскиот туризам се бродовите и другите пловни средства. Охридското пристаниште изградено е во 1936 година, од тогаш наваму неколку пати е реновирано и доградувано. Ова пристаниште, денес е премногу тесно за бродски сообраќај и пристаништето има капацитет од десетина брода, едрилица, глисери и катамарани. Охридската бродска флота за крстарење по езерото располага со десетина брода од кои 8 се туристички во приватна сопственост. Најпознати туристички брода се: „Александрија“, „Армада“, „Армада сино“, „Кристина“, „Галеб“ и др. -Второ пристаниште на Охридско Езеро е пристаништето Свети Наум, кое е мало пристаниште со капацитет за два брода. -Во текот на летната сезона бројот на пловила во Охридско Езеро е околу 300-400 (брода, едрилици, глисери, катамарани, скутери, кајчиња, чамци и сл.). Познати пловни правци на Охридско Езеро е правецот: Охрид-Св.Наум-Охрид, и други кратки правци кон Струга, Пештани, Градиште и сл. -Во Охрид има еден аеродром, Охридски аеродром Св. Апостол Павле (1970 г.). -Во последните години како туристичка понуда има интензивни прелети со палаглајдери и летање со падобран од планината Галичица кон Охридско и Преспанско Езеро.
СКОПЈЕ
- До Скопје водат повеќе патни правци. Пан-европски коридор 10 (север - југ) и коридор 8 (исток - запад). - Автопат А1 („Александар Македонски“, денес „Пријателство“) Скопје - Гевгелија; - Автопат А2 („Мајка Тереза“) Скопје - Тетово - Гостивар; - Автопат А4 („Гоце Делчев“) Скопје - Штип; - Автопат Скопје - Куманово; - Планирана автопатна делница Скопје - Блаци (граничен премин) - Неколку регионални и локални патни правци - Скопје е и железнички јазол кон Србија, Грција и Косово - Меѓународен аеродром Скопје (претходно аеродром „Александар Македонски“) - Туристичка атракција е жичницата Скопје, Средно Водно - врв Крстовар 1066 мнв (планина Водно)

Извор: https://mk.wikipedia.org/wiki/Патишта_во_Македонија ; Патна карта на Македонија; Туристичка карта на Македонија; Теренско истражување, 2024 година.

3. Туристички движења

Најважен показател за процесите во туризмот се туристичките движења, број на туристи и ноќевања. Исто така, не помалку важен сегмент за туризмот е финансиската добивка, за која не располагаме со податоци за туристичкиот промет во двата града.

Генерално, 2025 година е врв во туристичката посета во РС Македонија, но и во Охрид и Скопје. Максимални бројки имаат сите елементите туристи (вкупно, домашни, странски) и ноќевања (вкупно, домашни, странски). (Види: Табела 6)

Табела 6. Туристички движења во РСМ, Охрид и Скопје, во 2025, 2019, 2011, 1994, 1987 година

Година	Туристи Ноќевања	Вкупно Р. С. МАКЕДОНИЈА		ОХРИД		СКОПЈЕ	
		Број	%	Број	%	Број	%
2025	Туристи	1.336.597	100	396.204	29,6	437.132	32,7
	Домашни	420.596	100	160.662	38,2	37.151	8,8
	Странски	916.001	100	235.542	25,7	399.981	43,7
	Ноќевања	3.323.210	100	1.235.132	37,1	725.514	21,8
	Домашни	1.692.032	100	749.816	44,3	59.075	3,5
	Странски	1.631.178	100	485.316	29,7	666.439	40,8
2019	Туристи	1.184.963	100	322.573	27,2	359.008	30,3
	Домашни	427.370	100	130.643	30,5	37.738	8,8
	Странски	757.593	100	191.930	25,3	321.270	42,4
	Ноќевања	3.262.398	100	1.101.563	33,7	607.786	18,6
	Домашни	1.684.627	100	621.390	36,9	58.629	3,5
	Странски	1.577.771	100	480.173	30,4	549.157	34,8
2011	Туристи	647.568	100	178.277	27,5	141.386	21,8
	Домашни	320.097	100	102.730	32,1	15.979	5,0
	Странски	327.471	100	75.547	23,0	125.407	38,3
	Ноќевања	2.173.034	100	810.795	37,3	254.553	11,7
	Домашни	1.417.868	100	592.886	41,8	24.434	1,7
	Странски	755.166	100	217.909	28,8	230.119	30,4
1994	Туристи	613.154	100	154.899	25,2	152.623	24,9
	Домашни	427.740	100	134.444	31,4	38.885	9,1
	Странски	185.414	100	20.455	11,0	113.738	61,3
	Ноќевања	2.476.998	100	961.380	38,8	247.881	10,0
	Домашни	2.141.468	100	914.886	42,7	57.183	2,6
	Странски	335.530	100	46.494	13,8	190.698	56,8
1987*	Туристи	1.183.160	100	264.740	22,4	411.797	34,8
	Домашни*	944.805	100	228.685	24,2	297.121	31,4
	Странски	238.355	100	36.055	15,1	114.676	48,1
	Ноќевања	3.978.028	100	1.532.869	38,5	521.788	13,1
	Домашни*	3.466.113	100	1.361.072	39,3	383.974	11,1
	Странски	511.915	100	171.797	33,5	137.814	26,9

Извор: Државен завод за статистика: Статистички годишник на СФРЈ, НРМ и СРМ, 1961, 1966, 1971, 1976, 1981, 1986, 1988 год. *Домашни - сумирано со другите републики од заедничката држава СФРЈугославија. РЗС: Статистички годишник на Република Македонија 1991, 1998, 2001, 2006, 2011, 2016, 2017, 2019, 2020, 2021, 2023, 2024 год.; Туризам 2003-2007, 2004-2008, 2005 – 2009; Туризам во Република Македонија, Статистички преглед, Скопје, 2006-2010, 2007-2011, 2008-20012, 2009-2013, 2010-2014, 2011-2015 година. Пресметал и составил НВД

Бројното и процентуалното учество на туристите од Охрид во вкупното се движи од 264.740 или 22,4 (во 1987 г.) до 396.204 туристи или 29,6 (во 2025), и има зголемување од 131.464 туристи или 7,2%. За Скопје, бројките се следни, од 411.797 туристи или 34,8 (1987) до 437.123 или 32,7 (во 2025 г.), односно зголемување од само 25.326 туристи, но тоа претставува процентуално намалување од 2,1%. Во ноќевањата состојбите се следни, Охрид има бројно и процентуално учество во вкупното од 1.532.869 ноќевања или 38,5 % (1987) до 1.235.132 или 37,1% (2025), односно намалување од 297.737 ноќевања или 1,4%, а за Скопје се регистрира зголемување од 521.788 (13,1% во 1987) до 725.514 (21,8% во 2025) што претставува зголемување од 203.726 ноќевања или за 8,7%.

Генерално, од изнесените бројки во Табела 6 се гледа дека Скопје туристичко забрзано бележи раст во вкупните бројки, а Охрид во бројот на странски туристи а во ноќевањата доминираат домашните туристи.

Табела 7. Бројно движење на туристи и ноќевања во РСМ, Охрид и Скопје, гледано по издвоени години (1987, 1994, 2011, 2019, 2025)

Туристи Ноќевања		2025		2019		2011		1994		1987*	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Р С М	Туристи	1336597	100	1184963	100	647568	100	613154	100	1183160	100
	Домашни	420596	31,5	427370	36,1	320097	49,4	427740	69,8	944805	79,9
	Странски	916001	68,5	757593	63,9	327471	50,6	185414	30,2	238355	20,1
	Ноќевања	3323210	100	3262398	100	2173034	100	2476998	100	3978028	100
	Домашни	1692032	50,9	1684627	51,6	1417868	65,2	2141468	86,5	3466113	87,1
	Странски	1631178	49,1	1577771	48,4	755166	34,8	335530	13,5	511915	12,9
О Х Р И Д	Туристи	396204	100	322573	100	178277	100	154899	100	264740	100
	Домашни	160662	40,6	130643	40,5	102730	57,6	134444	86,8	228685	86,4
	Странски	235542	59,4	191930	59,5	75547	42,4	20455	13,2	36055	13,6
	Ноќевања	1235132	100	1101563	100	810795	100	961380	100	1532869	100
	Домашни	749816	60,7	621390	56,4	592886	73,1	914886	95,2	1361072	88,8
	Странски	485316	39,3	480173	43,6	217909	26,9	46494	4,8	171797	11,2
С К О П Ј Е	Туристи	437132	100	359008	100	141386	100	152623	100	411797	100
	Домашни	37151	8,5	37738	10,5	15979	11,3	38885	25,5	297121	72,2
	Странски	399981	91,5	321270	89,5	125407	88,7	113738	74,5	114676	27,8
	Ноќевања	725514	100	607786	100	254553	100	247881	100	521788	100
	Домашни	59075	8,1	58629	9,6	24434	9,6	57183	23,1	383974	73,6
	Странски	666439	91,9	549157	90,4	230119	90,4	190698	76,9	137814	26,4

*Домашни - сумирано со другите републики од заедничката држава СФРЈугославија

Извор: Државен завод за статистика: Статистички годишник на СФРЈ, НРМ и СРМ, 1961, 1966, 1971, 1976, 1981, 1986, 1988 год. *Домашни - сумирано со другите републики од заедничката држава СФРЈугославија. РЗС: Статистички годишник на Република Македонија 1991, 1998, 2001, 2006, 2011, 2016, 2017, 2019, 2020, 2021, 2023, 2024 год.; Туризам 2003-2007, 2004-2008, 2005 – 2009; Туризам во Република Македонија, Статистички преглед, Скопје, 2006-2010, 2007-2011, 2008-20012, 2009-2013, 2010-2014, 2011-2015 година. Пресметал и составил НВД

Од табела 7, сублимирано, во Охрид, во 2019 и 2025 година повеќе го посетиле странски туристи (59,4%), а повеќе ноќевања реализираат домашните туристи (60,7%). Во Скопје доминира туристичка посета на странски туристи од 1994 година наваму, за во 2025 година го регистрираме највисокото учество од 91,5%, а ноќевањата учествуваат само со 8,5%.

Табела 8. Просечен престој на туристите во денови во РСМ, Охрид и Скопје по издвоени години

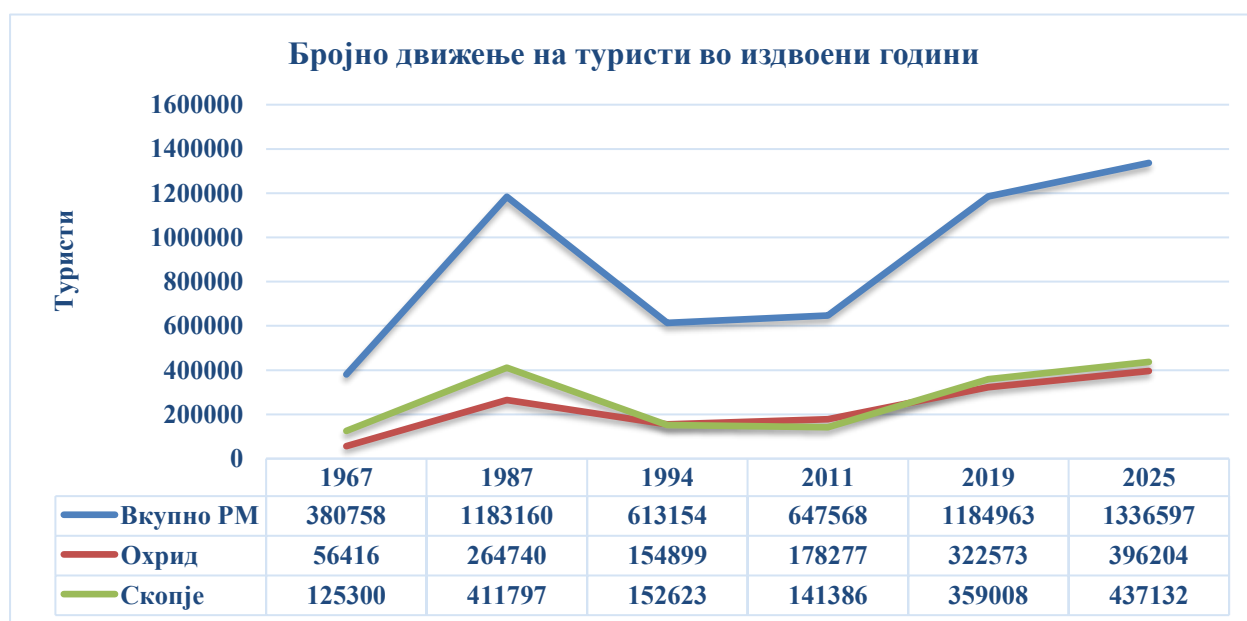
Година	Просечен престој во денови по видови места			
	Туристи	Вкупно РСМ	Охрид	Скопје
2025	Вкупно	2,49	3,11	1,66
	Домашни	4,02	4,66	1,59
	Странски	1,78	2,06	1,67
2019	Вкупно	2,75	3,41	1,69
	Домашни	3,94	4,75	1,55
	Странски	2,08	2,50	1,70
2011	Вкупно	3,35	4,54	1,80
	Домашни	4,43	5,77	1,53
	Странски	2,30	2,88	1,83
1994	Вкупно	4,03	6,20	1,62
	Домашни	5,00	6,80	1,47
	Странски	1,81	2,27	1,67
1987	Вкупно	3,36	5,79	1,26

	Домашни	3,67	5,95	1,29
	Странски	2,14	4,76	1,20

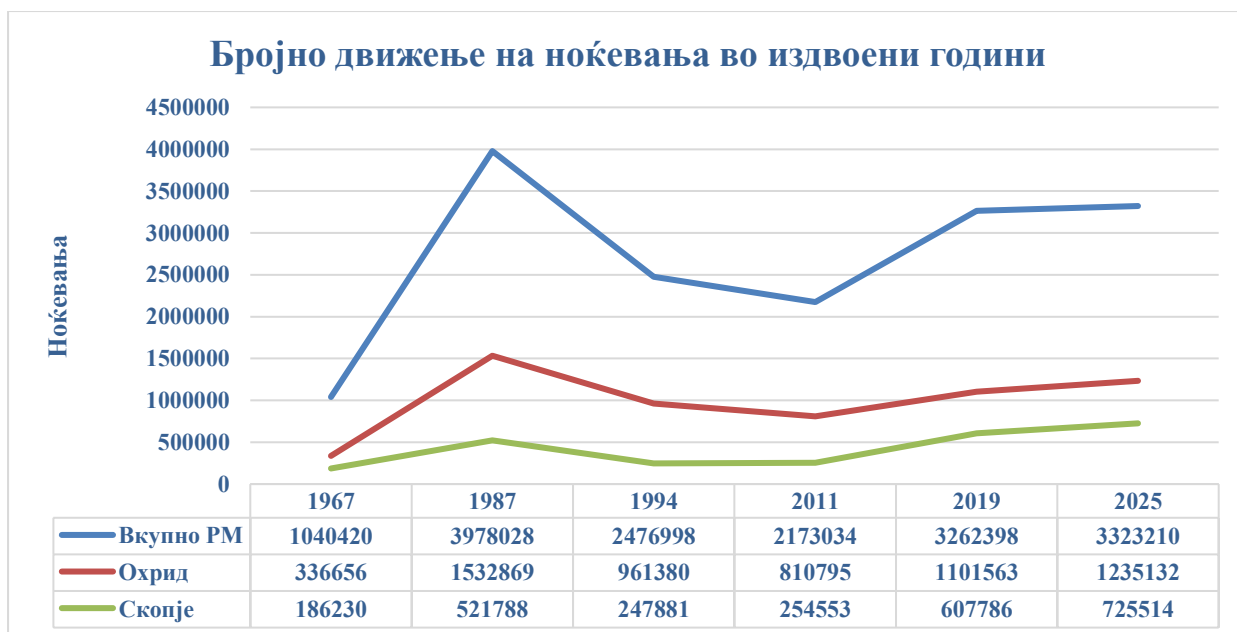
Пресметал и составил НВД

Просечниот број на престој на туристите во денови за РМ/PCM се движи од 2,5 дена (во 2025) од 4,0 (1994), за Охрид од 3,1 (2025) до 6,2 дена (1994) и за Скопје од 1,2 (1987) до 1,8 дена (2011). Во РМ/PCM највисок просечен престој имаат домашните туристи од 3,6 (1987) до 5,0 дена (1994), за Охрид од 4,6 (2025) до 6,8 дена (во 1994) и за Скопје од 1,3 (1987) до 1,6 (2011). Странските туристи највисок просечен престој за РМ/PCM имаат од 1,7 (2025) до 2,3 (2011), за Охрид од 2,0 (2025) до 4,7 (1987) и за Скопје од 1,2 (1987) до 1,8 (2011). Генерално вкупно туристите и посебно домашните и странските повеќе престојуваат во Охрид отколку во Скопје. Според тоа, се потврдува дека Охрид повеќе е атрактивен за туризам, особено во летниот период од годината.

Графикон 1. Бројно движење на туристите, вкупно во РМ, во Охрид и Скопје во издвоени години

Графикон 2. Бројно движење на ноќевањата, вкупно во РМ, во Охрид и Скопје во издвоени години

ДИСКУСИЈА

Охрид и Скопје како туристички дестинации имаат сличности, разлики и специфики. Во овој дел таксативно ќе ги изнесеме овие туристички карактеристики за двата града.

Преглед 7. Туристички сличности Охрид - Скопје

ТУРИСТИЧКИ СЛИЧНОСТИ			
О Х Р И Д	-планина Галичица -пријатни климатски услови во летниот период -езеро: Охридско Езеро, природно езеро -Охрид има 100 години туристичка традиција -езерски крајбрежен и планински туризам -Охрид и охридскиот регион во 1979 година се прогласени за светско наследство на УНЕСКО -културно историски туризам -средновековна тврдина -верски туризам -авантуристички туризам (планинарство, велосипедизам, трчање...) -училиштен туризам -прослава на верски, историски настани и спортски натпревари на вода -музеи, галерии и спомен соби -старогрдска архитектура и стара чаршија -значајни историски личности: -прослава на верски празници: Илинден, Богојавление, Свети Наум, Свети Климент, Илинден, Света Богородица и други. -разни манифестации и настани	-планина Водно, Скопска Црна Гора -жешки и суви лета -езеро: „Матка“, вештачко езеро -река Вардар -Скопје има 100 години туристичка традиција -природни резервати -урбан туризам -културно историски туризам -средновековна тврдина, „Кале“ -повеќе музеи, галерии -споменици, фонтани, триумфална порта -милениумски крст -стара чаршија -значајни историски личности -прослава на верски празници: Богојавление, Велигден, Илинден, Света Богородица и др. -разни манифестации и настани	С К О П Ј Е

Преглед 8. Туристички разлики Охрид - Скопје

ТУРИСТИЧКИ РАЗЛИКИ			
О Х Р И	-природно езеро, плажи, туристички населби, автокампови	-рекреативно	С К О П
	-пристаниште - бродови, катамарани, чамци, скутери	планинарење на планина	
		Водно,	
		-милениумски крст	

Д	-пливање, скијање на вода, нуркање, едрење, кајак на мирни води, палаглајдерство, змејарство, болдеринг, и други форми на авантуристички туризам -туристички населби со разни сместувачки капацитети -во близина граничен премин „Св.Наум“ со Р.Албанија -патеки за планинарење, планински велосипедизам, палаглајдерство на планина Галичица -меѓународна пливачка манифестации (охридски маратон) -православна верска дестинација	-жичница -урбан туризам -повеќе меѓународни манифестации -патека за мотокрос на Водно	Ј Е
----------	--	--	----------------

Преглед 9. Туристички специфики Охрид - Скопје

ТУРИСТИЧКИ СПЕЦИФИКИ			
О Х Р И Д	-Охрид локација за езерски туризам, палаглајдер и змејарство -староградска архитектура -гастрономски специјалитети -традиционални занаети -охридски бисер -охридска пастрмка -православен Ерусалим -охридски пливачки маратон	-главен град -град на културата на европа за 2028 година -стара Скопска Каршија -традиционални занаети -фестивали -споменици -жичница -триумфална порта -милениумски крст	С К О П Ј Е

ЗАКЛУЧОК

Генерален заклучок е дека Охрид и Скопје имаат едновековна туристичка традиција со повеќе сличности, разлики и специфичности. Двата града се важни туристички дестинации во РС. Македонија.

Охрид како туристичка дестинација е водечка во делот на езерски туризам за одмор, рекреација, културолошки, верски, манифестационен, авантуристички и други видови селективен туризам. Охрид, во текот на годината најмногу е посетуван од домашани туристи, а од странските туристи најбројни се туристите од соседните држава, а потоа следат туристи од Турција, Германија, Полска, Холандија, Хрватска, Словенија, Франција, Велика Британија, Чешка, Шведска, Русија итн.

Скопје како туристичка дестинација е водечка во делот на урбан туризам (бизнис, култура, спорт, манифестации, политика, транзит). Скопје повеќе го посетуваат странските туристи (од целиот свет) најмногубројни се туристите од соседните држава и Турција. Скопје туристичко забрзано бележи раст во речиси сите вкупните бројки и станува сериозен конкурент на Охрид.

Скопје, најверојатно во 2028 година како домаќин на културниот настан „Скопје - европски град на културата“ туристички ќе биде посетен од околу 1 милион туристи кои ќе реализираат над 2 милиони ноќевања, со што туристички ќе го превземе приматот и надмине Охрид. Тоа ќе се случи, бидејќи во Скопје во текот на целата година ќе се организираат и реализираат повеќе културни настани. Исто така, во Скопје како главен град на РС Македонија има повеќе странски амбасади,

Охрид има реални перспективи за уште поголем туристички развој со фокус покрај дестинација за одмор и рекреација да биде и дестинација за туристи кои практикуваат селективен и екотуризам. Исто така и Скопје има реални перспективи за туристички развој како препознатлива туристичка дестинација со фокус на целна група на туристи кои практикуваат разновиден урбан екотуризам.

ЛИТЕРАТУРА

Александар Матковски (1991): Македонија во делата на странските патописци 1371-1777, Мисла, Скопје
 Александар Матковски (2000): Македонија во делата на странските патописци 1864–1874, Гурѓа, Скопје
 Александар Матковски (2001): Македонија во делата на странските патописци 1875–1878, Гурѓа, Скопје
 Александар Матковски (2006): Македонија во делата на странските патописци 1894–1902, Гурѓа, Скопје
 Александар Стојановски (1981): Градовите на Македонија од крајот на XIV до XVII век, - демографски проучувања - , ИНИ, Скопје

Алла Качева, Славица Христова, Татјана Ѓорѓиовска (2016): Градот Скопје и формирањето граѓанска класа во периодот меѓу двете светски војни (1918-1941 год.) – од етнолошки аспект – Музеј на град Скопје

Алманах (1917): Царство Бугарија, Софија - Лајпциг

Алманах (1932): Краљевине Југославије, IV издање свезак 1929 – 1931, друго издање, Загреб

Група автори (1969): Историја на македонскиот народ, Книга 1-3, Скопје

Група автори (2000-2003): Историја на македонскиот народ, Том 1,3,4,5, Скопје

Група автори (1985): Охрид и Охридско низ историјата, Скопје

Данило Коцевски (2000), Го сакам Скопје, Дирекција за култура и уметност – Скопје, Скопје, 2000 г.

Димитар Каранфиловски, (1972): Развој на туризмот во СР Македонија со посебен осврт на развојот во Охрид, Географски разгледи, книга 10, Скопје

Димитар Каранфиловски, (1967): Досегашниот развој на туризмот во СР Македонија и неговите перспективи, Географски разгледи, Книга 4, Скопје

Илија Башески, (1976): Осврт на триесетгодишниот развој на туризмот, Зборник на трудови од републичкиот симпозиум – туризам и заштита на животната средина – Географско друштво на СР Македонија, Скопје

Илија Петрушевски (1984): Ановите и карвансараите во Македонија, Историја, год.XX, бр. 2, Скопје

Јован Хаџи Васиљевиќ, (1930): Скопје и некаква околина, Историска, етнографска и културно политичка излагања, Београд

Статистички годишњак, Краљевина Југославија, Књ.8, 1938, Књ.9, 1939, Књ. 10, 1940

Митко Панов (1976) Географија на СР Македонија, Скопје;

Ангел Лазаревски (1993): Климата во Македонија, Скопје

Пеце Ристевски (1982): Класификација на климата на СР Македонија според Кепен, модифицирана и применета на нашите услови, Хидрометеоролошки гласник, бр.4, Републички хидрометеоролошки завод, Скопје

Михајло Зиков (1997): Влијанието на Средоземното Море врз климата во Република Македонија, Скопје

Илија Петрушевски, Благоја Маркоски (2014): Реките во Република Македонија, Геомап, Скопје

Гиго Милески (1970): Охридското Езеро како важно риболовно и туристичко подрачје во СР Македонија, Годишен зборник, Книга 18, Географски институт, Скопје

Петър Савинов (1943): Пътеводител „Охрид“, Скопие

Никола, В. Димитров и Трајан, Вељанов (2017): Од анови до хотели од меани до ресторани, УГД, Штип

Михајло Зиков (1997): Влијанието на Средоземното Море врз климата во Република Македонија,

Никола В. Димитров и Цане Котески (2015): Туристичка географија, УГД, Штип,

Илија Петрушевски, Благоја Маркоски (2014): Реките во Република Македонија, Геомап, Скопје,

Драган Василевски (1995): Класификација на езерата во Република Македонија, според начинот на постанок на езерскиот басен, Географски разгледи, Книга 30, Институт за географија, Скопје

Митко Панов (1976) Географија на СР Македонија, Скопје

Александар Стојмилов (2003) Физичка географија на Р. Македонија, ПМФ, Скопје

Никола В. Димитров, 2025: Туризам на македонските планини, Геомап, Скопје

Македонска енциклопедија, книга 1 и 2, (2009) МАНУ, Скопје

Александар Стојмилов (2003) Физичка географија на Р. Македонија, ПМФ, Скопје

Драган Колчаковски (2022) Физичка географија на Македонија, Скопје.

Науме Мариноски и Сашо Кориуновски (2008): Македонија земја на туризмот, ДИД ИНА-КОМЕРЦ, Скопје

Никола Панов (1999), Македонија - земја на туризмот, ДИД „ИНА – КОМЕРЦ, Скопје

Драган Василевски (1995): Класификација на езерата во Република Македонија, според начинот на постанок на езерскиот басен, Географски разгледи, Книга 30, Институт за географија, Скопје;

Никола М. Панов. (1998): Туристичка енциклопедија на Република Македонија, Скопје

Томо Томоски (1999): Македонија низ вековите, Скопје

Александар Стојмилов (2003): Социоекономска географија на Р.Македонија, Скопје

Dimitrov, Nikola (2018): Early Forms of Tourism in the Republic of Macedonia: Ottoman Period, Bitola and Skopje Vilayet. Journal of Tourism and Hospitality Management, 6 (5). pp. 211-221. ISSN 2328-2169

Македонија – туристички водич (1956): Туристички сојуз на Македонија, Скопје

Митко Панов (1974): Сообраќајно – туристичката функција на Скопје, Географски видик, книга 5

Jovan Đ Marković, (1971): Gradovi Jugoslavije, Beograd

М. Барјактаревски и Д. Бундоски (1973): Развојот на туристичкото стопанство на Скопје, Географски видик, книга 4, Скопје

Стојан Спировски (1974): Водно, Географски видик, книга 5

Статистички годишник на СФРЈ, НРМ и СРМ, 1954, 1961, 1962, 1966, 1971, 1976, 1981, 1986, 1988 год.

РЗС: Статистички годишник на Република Македонија 1991, 1992, 1998, 2001, 2006, 2011, 2014, 2015, 2016, 2017, 2019, 2020, 2021, 2022, 2014 г.;

Туризам 2003-2007, 2004-2008, 2005 – 2009;

Туризам во Република Македонија, Статистички преглед, Скопје, 2006-2010, 2007-2011, 2008-2012, 2009-2013, 2010-2014, 2011-2015 година.

Стопанска комора на Република Македонија: Преглед на категоризирани хотли, 29.02.2016 година

Државен завод за статистика на РМ (2011): Капацитети во угостителството, по општини,

Државен завод за статистика: Попис на угостителство 2008;

Туризам во Република Македонија, 2006-2010, Статистички преглед: Транспорт, туризам и други услуги, 8.4.11.01.681. Скопје, јуни 2011, стр. 34-37 и 42 (стр.43).

ДЗС: 8.4.11.68.Капацитети за сместување во угостителството – состојба 01.08.2010 г. - Статистички преглед: Транспорт, туризам и други услуги 689, Скопје, јули 2010;

ДЗС: Попис на капацитети во угостителството, во Република Македонија, 2016 - Статистички преглед: Транспорт, туризам и други услуги 8.4.17.05.883, Скопје, јули 2017;

ДЗС: Статистички годишник 2024 година; Капацитети за сместување во угостителството 2023;

Интернет страни:

<http://www.staroskopje.vestel.com.mk/>

<https://www.stat.gov.mk/Publikacii/8.4.17.05.pdf>

http://macedonia.kroraina.com/mak_enc/encyclopaedia_macedonica_1.pdf,

http://macedonia.kroraina.com/mak_enc/encyclopaedia_macedonica_2.pdf

https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_TurizamUgostitel_Turizam_TuristiNokeva_nja/175_Turizam_Op_00_10_BrTurNok_mk.px/ ;

https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_TurizamUgostitel_Turizam_TuristiNokeva_nja/125_Turizam_Op_BrTurNok_ml.px/